

Michał Kozik

Zgoda osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej w świetle art. 63 k.c. – zagadnienia wybrane (część II)

IV. Forma zgody

Zgoda osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej jest oświadczeniem woli wymagającym złożenia innej osobie⁸³. Artykuł 63 k.c. nie wskazuje jednak, komu należy złożyć oświadczenie o wyrażeniu zgody. Jeżeli przepis nie nałożył takiego obowiązku, to należy wykluczyć obowiązek złożenia go obu stronom czynności prawnej. Komentatorzy jednomyślnie uznają taki wymóg za zbyt rygorystyczny i skłaniają się ku pogładowi, że zgoda może być zakomunikowana którejkolwiek ze stron czynności prawnej⁸⁴. Przepisy szczególne, tj. art. 519 § 2 k.c., i art. 248 § 2 k.c. zdają się potwierdzać trafność tego stanowiska. Pierwszy z nich wyraźnie stwierdza, że zgodę na przejęcie długu można zakomunikować

⁸³ Tak większość doktryny, w tym S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej...*, s. 233; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2003, s. 216; reprezentowany jest również nieco odmienny pogląd dopatrujący się w zgodzie nie tylko oświadczenia woli, ale osobnej czynności prawnej, tak S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna...*, s. 339; oraz K. Piasecki, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem...*, s. 76.

⁸⁴ Tak S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza...*, s. 267; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 231; Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 309 – autor dodaje jednak, że względy przyzwoitości nakazują złożenie oświadczenia zawierającego zgodę tej stronie, która się o to zwraca.

którejkolwiek ze stron umowy o przejęcie długu, podobnie art. 248 § 2 k.c. za wystarczające uznaje zakomunikowanie zgody tylko jednej ze stron.

Oświadczenie zawierające zgodę podlega zasadom ogólnym, dotyczącym oświadczeń woli, wobec tego może być – z zastrzeżeniem art. 63 § 2 k.c. – wyrażone przez każde zachowanie ujawniające w sposób dostateczny wolę udzielenia przyzwolenia na czynność prawną⁸⁵. Przyjęto zatem, że osoba trzecia może udzielić zgody w sposób wyraźny lub dorozumiany⁸⁶. Przepis nie wymaga, aby zgoda przybrała postać określonej „formułki”⁸⁷.

Artykuł 63 § 2 k.c. przewiduje jednak, że jeżeli dla ważności czynności prawnej wymagana jest forma szczególna, to zgoda musi być także wyrażona w tej samej formie⁸⁸.

Odmowa wyrażenia zgody nie wymaga zachowania szczególnej formy, nawet jeśli czynność prawna, której dotyczy, winna być pod rygorem nieważności dokonana w szczególnej formie⁸⁹. Za odmowę udzielenia zezwolenia uważa się milczenie osoby trzeciej w terminie wyznaczonym przez strony dla potwierdzenia czynności prawnej, przyjmuje się bowiem, że w przypadku bezskutecznego upływu terminu dla potwierdzenia umowy można powołać się na jej definitywną wadliwość⁹⁰.

Wątpliwości co do formy wyrażenia zgody powstały na gruncie przepisów o przejęciu długu. Chodziło o to, w jakiej formie powinna być udzielona zgoda dłużnika na przejęcie długu w trybie umowy pomiędzy

⁸⁵ M. S a f j a n, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 201; S. S z e r, *Prawo cywilne. Część ogólna...*, s. 341; Z. R a d w a Ń s k i, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 309.

⁸⁶ Tak K. P i a s e c k i, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem...*, s. 76.

⁸⁷ Por. M. P y z i a k - S z a f n i c k a, *Glosa do wyroku SN z dnia 13.06.2001, II CKN 507/2000*, OSP 2002, nr 11, poz. 140 – autorka wskazuje na istnienie szerokiej gamy zachowań mogących uchodzić za udzielenie zgody na dokonanie czynności prawnej.

⁸⁸ Odmienne rozwiązanie przyjęto np. w prawie niemieckim, gdzie zgoda nie wymaga zachowania formy zastrzeżonej dla czynności prawnej, której dotyczy, por. § 182² BGB

⁸⁹ Tak np. P. D r a p a ł a, *Zwalniające przejęcie długów...*, s. 446 – autor trafnie wskazuje, że odmowa wyrażenia zgody może być zakomunikowana w sposób dowolny, także konkludentnie.

⁹⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1997 r., II CKN 431/97 (OSNC 1998, nr 6, poz. 94).

wierzycielem a osobą trzecią. Art. 522 k.c. wskazuje, że umowa przejęcia długu winna być zawarta w formie pisemnej pod rygorem nieważności oraz że zgoda wierzyciela na przejęcie długu powinna być udzielona na piśmie pod rygorem nieważności. Przepisy regulujące przejęcie długu nie wspominają natomiast o formie zgody dłużnika na przejęcie długu, które dochodzi do skutku na podstawie umowy pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią. Gdyby zastosować zasadę formy pochodnej przewidzianą w art. 63 § 2 k.c., to – biorąc pod uwagę, że umowa przejęcia długu wymaga formy pisemnej *ad solemnitatem* – okazałoby się, że zgoda dłużnika musi być, pod rygorem nieważności, udzielona w formie pisemnej. Kwestię tę, moim zdaniem trafnie, rozstrzygnął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 czerwca 1998 r.⁹¹, uznając, że art. 522 zd. 2 k.c. wyłącza zastosowanie art. 63 § 2 k.c., wobec czego zgoda dłużnika na przejęcie długu może być wyrażona w dowolny sposób. Zawarte w przepisie szczególnym (art. 522 k.c.) zastrzeżenie formy pisemnej pod rygorem nieważności odnosi się jedynie do zgody wierzyciela na przejęcie długu, zakres regulacji odnośnie do formy udzielenia zgody na przejęcie długu został celowo zawężony tylko do zgody wierzyciela, zatem interpretacja wskazująca, że zgoda dłużnika także wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności na podstawie przepisu ogólnego art. 63 § 2 k.c., nie da się pogodzić z założeniem racjonalności prawodawcy. Pominięcie dłużnika w art. 522 k.c. ustanawiającym formę pisemną *ad solemnitatem* oznacza, że może on wyrazić zgodę na przejęcie długu w dowolny sposób⁹².

V. Zgoda udzielana przez kilka osób

Czasami dla dokonania czynności prawnej wymagana będzie zgoda więcej niż jednej osoby trzeciej. Można wskazać przykładowo art. 10 k.s.h., który wymaga zgody pozostałych współników na zbycie przez

⁹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1998 r., II CKN 825/97 (OSNC 1999, nr 1, poz. 18).

⁹² Szerzej P. D r a p a ł a, *Zwalniające przejęcie długu...*, s. 130-131; K. Z a g r o b e l - n y [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 1351; Z. R a d w a Ń s k i, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2001, s. 313; S. R u d n i c k i, [w:] S. D m o w s k i, S. R u d n i c k i, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza...*, s. 268; inaczej E. Ł ę t o w s k a, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, s. 927.

wspólnika ogółu praw i obowiązków w spółce. Rodzi się wobec tego pytanie, czy zgodę należy uznać za skutecznie udzieloną dopiero wówczas, gdy wszyscy uprawnieni złożą oświadczenie zawierające zgodę⁹³, czy może dałoby się bronić poglądu, w myśl którego czynność prawna zbycia członkostwa staje się sukcesywnie skuteczna wobec poszczególnych wspólników w miarę składania przez nich oświadczeń zawierających zgodę⁹⁴.

Pierwszy z poglądów zakłada, że zgoda pozostałych wspólników, chociaż składa się z wielu oświadczeń woli, powinna być traktowana jako jeden akt, którego doniosłość prawna ujawnia się dopiero po złożeniu oświadczeń przez wszystkich uprawnionych. Z kolei przyjęcie drugiego poglądu oznaczałoby, że czynność zbycia członkostwa jest skuteczna wobec wspólników, którzy zgody już udzielili oraz niepełna (kulejąca) w stosunku do tych, którzy jeszcze się nie wypowiedzieli. Bardziej przekonuje pierwsze stanowisko, które skuteczność czynności prawnej uzależnia dopiero od złożenia oświadczenia o udzieleniu zgody przez ostatniego z uprawnionych. Jeżeli bowiem brak zgody któregokolwiek z pozostałych wspólników czyni umowę zbycia członkostwa nieważną i powoduje, że nowy wspólnik nie wstępuje do spółki, to uważam, że nie ma powodu, by sukcesywnie składane oświadczenia woli poszczególnych wspólników należało oceniać odrębnie. Z oceną, czy zbycie ogółu praw i obowiązków w spółce osobowej doszło do skutku, należy czekać do chwili, gdy ostatni ze wspólników złoży oświadczenie w kwestii zgody. Dopiero wtedy można uznać, że czynność prawna zbycia członkostwa wywołała skutek prawny w postaci zmiany składu osobowego w spółce. Oczywiście, gdy któryś ze wspólników uprawnionych do wyrażenia zgody odmówi zgody na zbycie ogółu praw i obowiązków, to

⁹³ Tak S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych*. t. I, s. 123, nb. 7; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, t. I, *Komentarz...*, s. 88.

⁹⁴ Należy zaznaczyć, że rozważania te czynione są przy założeniu, że w umowie spółki kwestię zbycia członkostwa uregulowano odmiennie niż w art. 10 k.s.h., zezwalając pozostałym wspólnikom na wyrażenie zgody na zbycie członkostwa po zawarciu przez wspólnika umowy zbycia. We wcześniejszych uwagach wskazałam bowiem, że jeśli umowa spółki kwestii tej nie ureguluje odmiennie niż czyni to art. 10 k.s.h., to zbycie członkostwa bez uprzedniej zgody pozostałych wspólników jest nieważne.

od tego momentu można umowę zbycia uważać za nieważną i nie trzeba czekać na oświadczenia pozostałych współników.

Odmienne poglądy – zakładający, że ocenę skuteczności umowy zbycia członkostwa należy przeprowadzać odrębnie w stosunku do każdego ze współników, którzy sukcesywnie składają oświadczenia w sprawie zgody na zbycie członkostwa – prowadzi do sytuacji, w której w stosunku do niektórych współników (tych, którzy już wyrazili zgodę) umowa zbycia członkostwa jest skuteczna, w stosunku do tych, którzy jeszcze się nie wypowiedzieli, jest kulejąca, a w stosunku do tych, którzy odmówili zgody, jest bezwzględnie nieważna. Wydaje się jednak, że niedopuszczalne jest, aby umowa zbycia członkostwa w spółce osobowej była skuteczna wobec niektórych współników, a zarazem bezskuteczna czy nawet nieważna wobec pozostałych.

Uważam, że przedstawiony powyżej pogląd nadaje się do szerszego zastosowania i można przyjąć, że w przypadkach, gdy dla dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda kilku podmiotów, dopiero udzielenie zgody przez wszystkich uprawnionych pozwala daną czynność prawną zakwalifikować jako skuteczną.

VI. Zgoda generalna (blankietowa)

Kolejnym zagadnieniem, które należy poddać analizie, jest kwestia, czy osoba trzecia może udzielić generalnej zgody na dokonanie czynności prawnej – zgodę taką określa się również jako blankietową⁹⁵. Chodzi mianowicie o sytuację, w której uprawniona do wyrażenia zgody osoba trzecia oświadcza, że wyraża zgodę na dokonanie wszelkich czynności prawnych niezależnie od ich rodzaju, osoby kontrahenta, ceny itp. W literaturze kwestia ta nie jest jednoznacznie oceniana, wyrażono dwa przeciwstawne stanowiska.

Problem rzecz jasna nie powstaje w przypadku, gdy chodzi o wyrażenie zgody na dokonaną już czynność prawną, bowiem nie można blankietowo potwierdzić konkretnej czynności⁹⁶. Dalsze uwagi dotyczą

⁹⁵ Zwrotu „zgoda blankietowa” używa K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 1350.

⁹⁶ Tak wyraźnie J.P. Naworski, *Skutki przekroczenia przez zarządy spółek kapitałowych ograniczeń do dokonywania czynności prawnych*, Przegląd Prawa Handlowego 2001, nr 1, s. 53.

blankietowej zgody udzielonej przez osobę trzecią przed dokonaniem czynności prawnej przez strony.

Niektórzy twierdzą, że zgoda o charakterze blankietowym nie spełnia kryteriów zgody z art. 63 k.c., bowiem charakter prawny zgody przesądza – ich zdaniem – o tym, że zgoda musi dotyczyć konkretnej czynności prawnej, która ma dojść do skutku między oznaczonymi podmiotami. Zgoda blankietowa jako niespełniająca tych kryteriów jest wobec tego nieskuteczna⁹⁷. Odmienny pogląd akceptujący udzielenie zgody blankietowej opiera się na spostrzeżeniu, że przepisy nie stawiają przeszkód dla udzielenia przez osobę trzecią generalnego zezwolenia na dokonanie czynności prawnej⁹⁸.

Wydaje mi się, że należy spojrzeć na problem z trochę innej strony. Punktem wyjścia dla dalszej analizy powinno być ustalenie funkcji, jaką w danym wypadku ma spełniać zgoda osoby trzeciej. W doktrynie przyjmuje się, że wymóg zgody osoby trzeciej ustanawiany jest bądź to dla ochrony interesów osoby trzeciej, bądź dla ochrony interesów osoby, która ma dokonać czynności prawnej wymagającej zezwolenia⁹⁹. Wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej najczęściej ma na celu ochronę interesów tej właśnie osoby trzeciej, przewiduje się go między innymi dla:

- zmiany treści ograniczonego prawa rzeczowego¹⁰⁰,
- przejęcia długu¹⁰¹,
- zbycia członkostwa w spółce osobowej¹⁰².

⁹⁷ P. Drapała, *Zwalniające przejęcie długu...*, s. 110; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 1350 – obaj autorzy wskazują na nieskuteczność blankietowej zgody na przejęcie długu.

⁹⁸ G. Gorczyński, *Kilka uwag o tzw. zbyciu członkostwa...*, s. 14 – autor pisze, że nie widać przeszkód, aby zgoda na zbycie członkostwa (tj. ogółu praw i obowiązków w spółce osobowej wg art. 10 k.s.h.) przybrała postać zgody generalnej.

⁹⁹ Zob. w szczególności Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 307; S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna...*, s. 340.

¹⁰⁰ Art. 248 § 2 k.c., tak też Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 307.

¹⁰¹ Art. 519 § 2 k.c., tak też Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 307.

¹⁰² Art. 10 k.s.h. – wspólnik, wyrażając zgodę na zbycie członkostwa w handlowej spółce osobowej, ma interes w decydowaniu o składzie osobowym spółników.

Niekiedy wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej ustanowiony jest dla zabezpieczenia interesów osoby dokonywającej czynności prawnej, w szczególności chodzi o ochronę interesów osób ograniczonych w zdolności do czynności prawnych (art. 17-19 k.c.)¹⁰³.

Uważam, że skoro *ratio legis* różnych uregulowań prawnych ustanawiających wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej jest odmienna, to nie da się zająć jednolitego stanowiska co do dopuszczalności udzielenia zgody blankietowej. Tam, gdzie zgoda osoby trzeciej ma chronić tylko osobę trzecią, nie widzę przeszkód, aby – co do zasady – dopuścić udzielenie przez nią zgody o charakterze blankietowym, wszak ma ona prawo swobodnie decydować o zakresie zabezpieczenia własnych interesów. Tam jednak, gdzie zgoda osoby trzeciej ma za zadanie chronić interesy innej, z założenia słabszej osoby, tam należałoby opowiedzieć się raczej przeciwko zgodzie blankietowej. Zgoda taka nie spełniałaby roli wyznaczonej jej przez ustawodawcę.

Nie wykluczam, że pogląd dopuszczający udzielenie zgody generalnej mógłby doznać ograniczeń, o ile wynikałoby to z natury stosunku prawnego, którego zgoda dotyczy. Wydaje się, że kontrowersje mogłyby wzbudzać zgoda generalna jednego ze współników spółki osobowej na zbycie członkostwa. Można się zastanawiać, czy wyrażenie zgody na zbycie członkostwa na rzecz kogokolwiek, w każdym terminie, za dowolną cenę, nie wskazuje na brak jakiegokolwiek zainteresowania współnika losem spółki, co w przypadku handlowych spółek osobowych jest sprzeczne z ich naturą prawną i może wywoływać negatywne skutki dla pozostałych współników. Wydaje się jednak, że skoro ustawodawca zezwolił współnikom, aby w umowie spółki wprowadzili możliwość zbycia członkostwa nawet bez zgody pozostałych współników, to tym bardziej da się bronić poglądu o możliwości udzielenia przez współnika zgody blankietowej. Poza tym gwarancją ochrony praw pozostałych współników jest to, że przecież mogą nie udzielić zgody na zbycie członkostwa na rzecz osoby, której nie chcą przyjąć do spółki i tym samym „unieszkodliwić” działania współnika, który chciałby lekkomyślnie zezwolić na wszelkie czynności zbycia członkostwa. Nadto, w razie wystąpienia ze spółki dotychczasowego współnika i wstąpienia w jego miejsce innej osoby, do-

¹⁰³ Zob. S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna...*, s. 340.

tychczasowy współnik nadal odpowiada za zobowiązania spółki (art. 10 § 3 k.s.h.), co wydaje się stanowić dostateczną ochronę zarówno dla wierzycieli spółki, jak i dla pozostałych współników.

VII. Ważne powody jako przesłanka odmowy udzielenia zgody

Jeżeli osobie trzeciej przyznano prawo decydowania o skuteczności czynności prawnej dokonanej przez inne osoby, to celowe jest postawienie pytania, czy osoba trzecia, wyrażając swoją wolę, może uczynić to wedle swobodnego uznania, czy też musi kierować się określonymi kryteriami. Innymi słowy chodzi o to, czy odmowa zgody może być dowolna co do przesłanek. Gdyby uznać, że odmowa udzielenia zgody powinna opierać się na kryterium ważnych powodów, należałoby rozstrzygnąć, czy odmowa udzielenia zgody podlegałaby kontroli sądu, który mógłby wydać orzeczenie zastępujące zgodę osoby trzeciej.

W mojej ocenie art. 63 k.c. nie daje podstaw, aby ograniczać osobę trzecią w prawie swobodnego podjęcia decyzji co do udzielenia bądź odmowy udzielenia zgody. Uważam, że prawo wierzyciela do swobodnego podjęcia decyzji co do wyrażenia zgody na przejęcie długu przez osobę trzecią nie powinno być ograniczane wymogiem istnienia ważnych powodów dla odmowy udzielenia zgody na przejęcie długu. Wierzyciel może nie zgodzić się na zmianę dłużnika bez potrzeby uzasadniania swego stanowiska. Podobnie osoba trzecia, o której mowa w art. 248 § 2 k.c., nie musi zgadzać się na zmianę treści ograniczonego prawa rzeczowego, która dotyka jej praw, nawet jeśli za zmianą treści tego prawa przemawiają ważne względy.

W literaturze przedmiotu reprezentowane jest także stanowisko odmienne, uznające, że odmowa udzielenia zgody powinna być uzasadniona. Jeżeli odmowa nie miałaby wystarczająco silnego uzasadnienia, to można żądać, aby sąd zobowiązał osobę trzecią do wyrażenia zgody, z zastrzeżeniem, że prawomocne orzeczenie sądu zastępuje zgodę¹⁰⁴. Pogląd ten ma – zdaniem S. Rudnickiego – znajdować uzasadnienie w orzeczeniu

¹⁰⁴ Tak – jak się wydaje – S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga pierwsza..., s. 268.

Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1999 r.¹⁰⁵ Rzeczywiście, Sąd Najwyższy w przywołanym wyroku wyraził pogląd, że jeśli odmowa udzielenia zgody nie znajduje uzasadnionej przyczyny, to sąd może zobowiązać pozwanego do wyrażenia zgody, co zastępuje jego oświadczenie; tyle tylko, że podstawą dla sformułowania tezy orzeczenia był art. 14 ustawy o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych¹⁰⁶, który przewidywał obowiązek udzielenia zgody wynajmującego na podnajem i zastrzegał, że wynajmujący nie może odmówić zgody bez uzasadnionej przyczyny. Orzekając w tej sprawie, Sąd Najwyższy miał więc ustawowo przyznaną szczególną kompetencję, aby uznać odmowę za nieuzasadnioną i orzec o obowiązku wyrażenia zgody na podnajem. Podobnej szczególnej kompetencji do zastąpienia zgody osoby trzeciej orzeczeniem sądu udziela art. 182 § 3 k.s.h., przewidujący, że w razie odmowy wyrażenia zgody na zbycie udziału w spółce z o.o. sąd może zezwolić na zbycie udziału, jeśli istnieją ku temu ważne powody.

Myślę, że istnienie przepisów szczególnych, pozwalających sądowi z ważnych powodów podważyć odmowę udzielenia zgody, nie może stanowić podstawy do wyciągnięcia wniosku, że każda odmowa udzielenia zgody, jeśli nie jest dostatecznie uzasadniona, może być zastąpiona zgodą udzieloną przez sąd. Opowiadam się w tej kwestii za wnioskowaniem *a contrario* – i przyjmuję, że w braku wyraźnego upoważnienia ustawowego dla poddania zasadności zgody kontroli sądowej, osoba trzecia podejmuje decyzję w sprawie udzielenia zgody według własnego uznania.

VIII. Zmiana stanowiska osoby trzeciej w kwestii udzielenia zgody

Warto rozważyć, czy osoba trzecia po złożeniu oświadczenia o udzieleniu zgody lub jej odmowie może skutecznie zmienić swoje stanowisko.

W doktrynie dominuje pogląd, że zgoda osoby trzeciej jest oświadczeniem woli wymagającym złożenia innej osobie¹⁰⁷. Jeśli bezkrytycznie

¹⁰⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1999 r., III CKN 127/98 (OSNC 1999, nr 6, poz. 122).

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. z 1998 r. Nr 120, poz. 787).

¹⁰⁷ Zob. Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 305; S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej...*, s. 233.

przyjmie się, że do zgody stosuje się wprost wszelkie przepisy dotyczące oświadczeń woli, to negatywna odpowiedź na pytanie, czy osoba trzecia może zmienić stanowisko w sprawie udzielenia zgody, wydaje się oczywista – art. 61 k.c. przewiduje bowiem, że odwołanie oświadczenia jest skuteczne tylko wtedy, gdy doszło do adresata jednocześnie lub wcześniej niż oświadczenie woli.

Wydaje się jednak, że w tej kwestii można dopuścić większą elastyczność. W mojej ocenie odmiennie przedstawia się kwestia odwołania zgody (albo odwołania sprzeciwu), jeśli odwołanie miało miejsce przed dokonaniem czynności prawnej, a inaczej, gdy odwołanie miałyby nastąpić już po dokonaniu czynności prawnej.

Jeżeli osoba trzecia odmówiła zgody przed dokonaniem przez strony czynności prawnej, a następnie zmieniła zdanie i postanowiła udzielić zgody, co również ma miejsce przed czynnością stron, to wydaje się, że czynność prawna będzie ważna i skuteczna, mimo że pierwotnie osoba trzecia jej się sprzeciwiała. Za przyjęciem tego stanowiska przemawia fakt, że oświadczenie woli osoby trzeciej ma charakter pomocniczy, służebny wobec oświadczeń woli stron czynności prawnej¹⁰⁸, zatem jeśli strony chcą dokonać czynności, a osoba trzecia po namyśle godzi się na to, mimo wcześniejszego sprzeciwu, to czynność prawna winna być skuteczna. Pogląd ten zdaje się odpowiadać interesom stron czynności prawnej i tzw. potrzebom życia, ponadto przemawia za nim funkcjonalna wykładnia i zasada interpretacji życzliwej dla czynności prawnej (*benigna interpretatio*). Za możliwością wyrażenia przez osobę trzecią zgody w miejsce wcześniej wyrażonego sprzeciwu wobec czynności prawnej opowiedzieli się (choć nie bez wątpliwości) niektórzy przedstawiciele nauki¹⁰⁹. Ten kierunek wykładni wydaje się przekonywający.

¹⁰⁸ Szerzej o wtórnej, pomocniczej funkcji zgody Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 306; S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga pierwsza..., s. 266.

¹⁰⁹ Por. J.P. Naworski, *Skutki przekroczenia przez zarządy spółek kapitałowych ograniczeń do dokonywania czynności prawnych*, Przegląd Prawa Handlowego 2001, nr 1, s. 54; S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga pierwsza..., s. 266; zob. jednak odmienne stanowisko R. Pabis, *Skutki wadliwości czynności prawnych w świetle art. 17 § 1 i 2 k.s.h.*, Przegląd Prawa Handlowego 2001, nr 6, s. 25.

Większe zastrzeżenia budzi sytuacja, w której osoba trzecia wyraziła zgodę na dokonanie czynności prawnej, a następnie zmieniła zdanie i – jeszcze przed dokonaniem czynności przez strony – złożyła im oświadczenie, że zgody odmawia. Odwołanie uprzednio udzielonej zgody jest wprawdzie dopuszczalne, np. w prawie niemieckim¹¹⁰, w mojej ocenie brak jest jednak wystarczających argumentów za przyjęciem go w naszym prawie¹¹¹. Byłoby to sprzeczne z interesem stron czynności prawnej, szczególnie, jeśli kierując się udzieloną zgodą, podjęły już działania przygotowawcze, zmierzające do zawarcia umowy.

Odmiennie należy spoglądać na sytuację, gdy cofnięcie przez osobę trzecią oświadczenia w sprawie zgody następuje już po dokonaniu przez strony czynności prawnej. Moim zdaniem, wraz z dokonaniem czynności prawnej przez strony wygasa możliwość skutecznej zmiany stanowiska przez osobę trzecią. W takim przypadku cofnięcie przez osobę trzecią udzielonej zgody jest niedopuszczalne. Podobnie za niedopuszczalne uważam udzielenie zgody tam, gdzie osoba trzecia pierwotnie jej odmówiła¹¹². Zmiany takie zbyt mocno naruszałaby zasadę bezpieczeństwa obrotu, skutkując nieważnością czynności pierwotnie ważnej (gdyby osoba trzecia po dokonaniu czynności mogła cofnąć zgodę) oraz konwalidowaniem czynności, która pierwotnie była nieważna (gdyby osoba trzecia mogła cofnąć swój sprzeciw i wyrazić zgodę).

¹¹⁰ Por. § 183 BGB.

¹¹¹ Odmiennie P. D r a p a ł a, *Zwalniające przejęcie długu...*, s. 128 – autor opowiada się za dopuszczalnością odwołania wcześniej udzielonej zgody na przejęcie długu, zastrzega jednak, że możliwość odwołania zgody wygasa wraz z dojściem do skutku umowy o przejęcie długu; możliwość odwołania wcześniej udzielonej zgody akceptuje również J. S t r z e b i Ń c z y k, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 75, nb. 1 – autor nie uzasadnia swego poglądu, wskazuje tylko, że do czasu zawarcia umowy przedstawiciel ustawowy może odwołać wcześniej udzieloną zgodę na zawarcie umowy przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych (art. 18 k.c.) Można się zastanawiać, czy uzasadnieniem dla odstąpienia od uprzednio wyrażonej zgody nie może być chęć zapewnienia należytej ochrony interesów słabszej strony stosunków prawnych – jednak nawet przy takim uzasadnieniu pogąd ten wydaje się trudny do obrony.

¹¹² Odmienny pogąd zdaje się wyrażać S. R u d n i c k i, [w:] S. D m o w s k i, S. R u d n i c k i, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga pierwsza..., s. 266 – autor uważa, że odmowa zgody może być cofnięta, a zgoda udzielona, z tym jednak zastrzeżeniem, że potwierdzenie czynności (potwierdzenie dotyczy czynności już dokonanej – dodał M.K.) nastąpi bez zwłoki.

IX. Konsekwencje prawne braku zgody osoby trzeciej

Przepis art. 63 k.c. nie określa w sposób wyraźny, jakie skutki dla czynności prawnej wywołuje brak zgody osoby trzeciej. Przez nieudzielenie zgody należy rozumieć nie tylko sytuację, w której osoba trzecia złożyła oświadczenie, że zgody odmawia, ale także sytuację, gdy w terminie przewidzianym na zajęcie stanowiska osoba trzecia nie złożyła żadnego oświadczenia. Bezskuteczny upływ terminu do potwierdzenia czynności prawnej jest bowiem równoznaczny z odmową wyrażenia zgody¹¹³.

1) Nieistnienie czynności prawnej

Uważam, że nie należy przykładać zbyt wielkiej wagi do zawartego w art. 63 § 1 k.c. określenia: „do dokonania (**podkr. M.K.**) czynności prawnej potrzebna jest zgoda osoby trzeciej”, jest ono bowiem mylące, sugeruje, iż konsekwencją niezyskania zgody osoby trzeciej jest uznanie czynności za niedokonaną. Pogląd o nieistnieniu czynności prawnej w razie braku jej potwierdzenia przez osobę trzecią byłby trudny do obrony. Po pierwsze, ze względu na to, że w nowszej literaturze do kwestii wyróżnienia czynności nieistniejących (*negotium non existens*) podchodzi się z dużą ostrożnością, twierdząc, że o nieistnieniu czynności prawnej można mówić tylko, gdy brak jest jej koniecznego elementu, jakim jest oświadczenie woli¹¹⁴, niekiedy w ogóle kwestionuje się dopuszczalność wyodrębnienia klasy czynności nieistniejących¹¹⁵. Dla obrony sankcji nieistnienia czynności, na którą osoba trzecia nie wyraziła zgody, trzeba byłoby przyjmować fikcję, że strony w ogóle nie złożyły oświadczeń woli, co wydaje się trudne do zaakceptowania. Po wtóre, uważam, że ustawodawca w art. 63 § 1 k.c. wcale nie chciał rozstrzygać kwestii rodzaju sankcji, jaka wiąże się z brakiem potwierdzenia czynności przez osobę trzecią – w konsekwencji użycie zwrotu: „do dokonania czynności potrzebna

¹¹³ Tak np. S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej...*, s. 258; Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 310; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 232.

¹¹⁴ Tak Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 428.

¹¹⁵ Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2006, s. 72-73; S. Sołtyński, *Czy „istnieją” uchwały „nieistniejące” zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni?* PPH 2006, nr 2, s. 4 i nast.

jest zgoda...” nie miało prowadzić do wniosku, że w razie braku zgody czynność należy uważać za niedokonaną.

2) Sankcja nieważności bezwzględnej

Doktryna cywilistyczna w przeważającej większości opowiedziała się za sankcją bezwzględnej nieważności czynności prawnej, na którą osoba trzecia nie wyraziła wymaganej zgody¹¹⁶. Podobne stanowisko ugruntowało się również w orzecznictwie¹¹⁷.

Pogląd ten należy uznać za trafny, z pewnymi jednak zastrzeżeniami. Mianowicie, nie wydaje się uzasadnione zapatrywanie, jakoby sankcja nieważności bezwzględnej była konstrukcyjnym, nieodzownym elementem instytucji prawnej przewidzianej w art. 63 k.c.

Skoro art. 63 k.c. nie wylicza przypadków, w których wymagana jest zgoda osoby trzeciej, lecz odsyła w tej kwestii do przepisów szczególnych, to należy przyjąć, że również konsekwencji nieuzyskania zgody osoby trzeciej należy poszukiwać w pierwszej kolejności w przepisach szczególnych, przewidujących konieczność zatwierdzenia czynności prawnej przez trzeciego. Dla przykładu można wskazać, że art. 519 k.c. wymaga dla przejęcia długu zgody wierzyciela lub dłużnika, natomiast art. 521 k.c. określa skutki braku zgody – gdy dłużnik nie udzielił zgody na przejęcie jego długu, umowę o przejęcie długu uważa się za niezawartą (art. 521 § 1 k.c.), co oznacza, że umowa ta nie istnieje i nie może zostać

¹¹⁶ Por. np. S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej...*, s. 258; M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej...*, s. 85; P. Antoszek, *Charakter prawny uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych zezwalających na dokonanie czynności prawnych przez spółkę*, PPH 2006, nr 7, s. 29; S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza...*, s. 264; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 232; podobnie – jak się zdaje – Z. Radwański, jednak stanowisko tego autora nie jest jasne, bowiem z jednej strony postuluje nieważność bezwzględną, tak np. *Glosa do uchwały SN z dnia 26 marca 2002 r. III CZP 15/02*, OSP 2003, nr 2, innym razem obok sankcji nieważności bezwzględnej przewiduje sankcję bezskuteczności, stwierdzając, że „czynność prawna nie wywołuje wyznaczonych w jej treści skutków prawnych”, tak Z. Radwański, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 310 nb. 36 i 37.

¹¹⁷ Por. uchwała SN z dnia 5 marca 1981 r., III CZP 1/81 (OSNCP 1981, nr 8, poz. 145); uzasadnienie do wyroku SN z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 507/2000 (OSP 2002, nr 1, poz. 3); wyrok SN z dnia 7 listopada 1997 r. II CKN 431/97 (OSNC 1998, nr 6, poz. 94).

konwalidowana¹¹⁸. W powyższej sytuacji pojawienie się sankcji innej niż nieważność nie zmienia faktu, że przy przejściu długu mamy do czynienia ze zgodą osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c.

Sankcja nieważności w razie nieuzyskania zgody osoby trzeciej nie jest zatem nierozzerwalnie związana z konstrukcją przewidzianą w art. 63 k.c.

Niemalą problem przedstawia interpretacja określeń występujących w przepisach szczególnych, statuujących wymóg zgody osoby trzeciej. Terminologia używana przez kodeks cywilny nie jest niestety jednolita. Niektóre przepisy wskazują jedynie, że zgoda osoby trzeciej **jest potrzebna** (podkr. M.K.) do dokonania czynności prawnej¹¹⁹, inne z kolei wymagają zgody osoby trzeciej **dla skuteczności** (podkr. M.K.) czynności prawnej¹²⁰, jeszcze inne stwierdzają, że zgoda osoby trzeciej jest wymagana **dla ważności** (podkr. M.K.) czynności prawnej¹²¹. Na niekonsekwencje terminologiczne w zakresie wadliwości czynności prawnych zwracano uwagę jeszcze przed uchwaleniem kodeksu cywilnego¹²².

Jedynym określeniem, które nie powinno budzić większych wątpliwości interpretacyjnych, jest wiązanie zgody osoby trzeciej z „ważnością” czynności prawnej – tutaj pojawienie się sankcji nieważności jest wyrażonym *expressis verbis* następstwem nieudzielenia zgody przez osobę trzecią¹²³. Wydaje się, że podobnie kategorię jest stwierdzenie, że dla

¹¹⁸ Por. szerzej P. D r a p a ł a, *Zwalniające przejście długu...*, s. 134; K. Z a g r o b e l n y, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 1350.

¹¹⁹ Tak np. art. 248 § 2 k.c. – jeżeli zmiana treści ograniczonego prawa rzeczowego dotyka praw osoby trzeciej, do zmiany **potrzebna jest** zgoda tej osoby.

¹²⁰ Np. art. 521 § 2 k.c. wymaga zgody wierzyciela dla **skuteczności** przejścia długu na mocy umowy dłużnika z przejemcą.

¹²¹ Zob. np. art. 17 k.c., który wymaga zgody przedstawiciela ustawowego dla **ważności** czynności, przez którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza prawem; art. 103 § 1 k.c. który przewiduje, że **ważność** umowy zawartej przez tzw. *falsus procurator* zależy od jej potwierdzenia przez osobę, w której imieniu umowa została zawarta.

¹²² Patrz w szczególności K. G a n d o r, *W kwestii terminologii projektu kod. cyw. w zakresie bezskutecznych czynności prawnych*, Nowe Prawo 1961, nr 1, s. 73 i nast.

¹²³ Chybione zdaje się zatem stanowisko J. S t r z e b i ń c z y k a, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 376; oraz M. P a z d a n a, tamże, s. 295 – którzy na gruncie art. 103 k.c. przyjmują, że brak potwierdzenia umowy zawartej przez rzekomego pełnomocnika prowadzi do „definitywnej bezskuteczności” umowy, w szczególności autorzy nie wyjaśniają,

danej czynności „potrzebna” jest zgoda osoby trzeciej – w tym wypadku również opowiadam się za sankcją nieważności w razie braku zezwolenia osoby trzeciej¹²⁴. Największe kontrowersje wzbudza określenie rodzaju sankcji, jeśli zgoda osoby trzeciej wymagana była dla „skuteczności” czynności prawnej – naturalną konsekwencją braku zezwolenia zdaje się być w takim wypadku bezskuteczność czynności prawnej. Powstaje jednak pytanie, czy w tych wypadkach bezskuteczność nie oznacza po prostu nieważności czynności prawnej. Pojęcie bezskuteczności, zdaniem niektórych autorów, można odnosić wyłącznie do sytuacji, gdy czynność prawna jest skuteczna, a jedynie na mocy orzeczenia sądu lub z mocy prawa jest nieskuteczna wobec niektórych podmiotów; w pozostałych sytuacjach określenie „bezskuteczność” znaczy tyle co „nieważność”¹²⁵. Niektórzy wywodzą, że odmienne z pozoru stwierdzenia: „ważność umowy zależy od zgody osoby trzeciej” i „skuteczność umowy zależy od zgody umowy trzeciej” odnoszą się w zasadzie do tego samego desygnatu i w konsekwencji pojęcia „bezskuteczność” oraz „nieważność bezwzględna” na gruncie przepisów wymagających zgody trzeciego oznaczają tę samą sankcję – nieważności bezwzględnej¹²⁶. Kwestia oddzielenia zakresu

z jakich względów należy odstąpić od stosowania sankcji nieważności, skoro art. 103 k.c. wyraźnie przewiduje, że potwierdzenie jest przesłanką ważności umowy zawartej przez *falsus procurator*. Należy zauważyć, że M. Pazdan na gruncie zbliżonego w treści art. 18 k.c. przyjmuje nieważność umowy zawartej przez osobę ograniczoną w zdolności od czynności prawnych, w razie braku jej potwierdzenia – M. P a z d a n, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 76.

¹²⁴ Podobnie SN w uchwale z dnia 5 marca 1981 r., III CZP 1/81 (OSNCP 1981, nr 8, poz. 145) w uzasadnieniu stwierdza, że czynność przekraczająca zwykły zarząd majątkiem wspólnym małżonków jest nieważna, jeśli drugi małżonek odmówił na nią zgody – SN wywiódł sankcję nieważności z przepisu art. 36 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, który w ówczesnym brzmieniu stwierdzał, że „do dokonania czynności przekraczającej zwykły zarząd **potrzebna jest** (podkr. M.K.) zgoda drugiego małżonka”. Należy ponadto zauważyć, że sam ustawodawca wiązał sankcję nieważności z określeniem „potrzebna jest”, bowiem w art. 37 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego uzależniał ważność umowy od potwierdzenia jej przez drugiego małżonka.

¹²⁵ Tak wyraźnie K. G a n d o r, *W kwestii terminologii projektu kod. cyw. ...*, s. 75.

¹²⁶ Por. P. D r a p a ł a, *Zwalniające przejęcie długu...*, s. 111; zob. także wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 30 czerwca 2004 r., IACa 1404/2003 (OSA 2005, nr 11, poz. 43), Sąd Apelacyjny stwierdza, że konsekwencje uznania czynności prawnej za nieważną są praktycznie takie same, jak konsekwencje uznania czynności prawnej za bezskuteczną.

¹²⁷ W nowszej literaturze szerokie omówienie problematyki wraz z wykazem literatury przedstawił M. G u t o w s k i, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2006, s. 44-65 – autor opowiada się za wyraźnym oddzieleniem czynności nieważnych od czynności bez-

czynności nieważnych od czynności bezskutecznych była i pozostaje w polskiej literaturze kontrowersyjna, wszak nie brak poglądów, w myśl których nieważność i bezskuteczność to dwie różne postaci wadliwości czynności prawnych¹²⁷.

W konsekwencji powyższych rozważań stwierdzam, że w przypadku braku zgody osoby trzeciej sankcji należy poszukiwać nie w art. 63 k.c., ale w przepisach szczególnych, które ustanawiają wymóg pozyskania zezwolenia osoby trzeciej. Ewentualne wątpliwości co do tego, jaka wadliwość dotyka czynność prawną na mocy przepisów szczególnych, należy – w moim przekonaniu – rozstrzygać poprzez odwołanie się do sankcji nieważności jako generalnej konsekwencji sprzeczności czynności prawnej z ustawą.

X. Skutki wadliwości zgody udzielonej przez osobę trzecią

Zgoda osoby trzeciej jako oświadczenie woli podlega przepisom dotyczącym wad oświadczeń woli (art. 82-89 k.c.) oraz innym przepisom określającym przesłanki skuteczności oświadczeń woli. Jakie skutki dla dokonanej czynności prawnej wymagającej zgody osoby trzeciej powoduje stwierdzenie, iż oświadczenie osoby trzeciej o udzieleniu zgody jest nieważne? Pod uwagę mogą być brane dwa rozwiązania: nieważność czynności prawnej albo brak wpływu wadliwej zgody na czynność prawną.

Drugie z przedstawionych rozwiązań występuje na gruncie prawa spółek, gdzie art. 254 § 2 k.s.h. oraz art. 427 § 2 k.s.h. przewidują, że jeżeli ważność czynności prawnej dokonanej przez spółkę zależy od uchwały zgromadzenia wspólników czy walnego zgromadzenia akcjonariuszy, to uchylenie tej uchwały nie ma skutku wobec osób trzecich działających w dobrej wierze. Wydaje się, że przepisów tych nie można stosować analogicznie we wszystkich wypadkach, gdy zgoda osoby trzeciej okazała się nieważna. W konsekwencji uważam, że w braku przepisów szcze-

gólnych rozwiązujących tę kwestię, tak jak czyni to kodeks spółek handlowych, należy przyjąć, że nieważność zgody osoby trzeciej pociąga za sobą nieważność czynności prawnej, dla której dokonania zgoda jest potrzebna. Jeśli zgoda osoby trzeciej jest ustawową przesłanką dojścia do skutku czynności prawnej, to jej brak bądź nieważność musi skutkować nieważnością czynności prawnej. Nieważność czynności nie nastąpi tylko w wypadku, gdy zgoda wprawdzie była nieważna, ale nie upłynął jeszcze termin na jej skuteczne udzielenie, osoba trzecia może wówczas ponownie udzielić zgody.